

Kap. XVI.

Sägner och Skrock.

Stocken i assistanstornet. — Makalös och Jakob De la Gardie. — Clara nunna. — Spökslottet. — Katten på Vesterlånggatan. — Tornväktarskrock. — Hvita frun på Stora barnhuset. — Djefvulens grasserande på Luntmakaregatan. — Den sköna Melusina. — Spöket på Johannis kyrkogård. — Småskrock.

Det finnes vissa sägner i Stockholm hvilka äro fästa vid en bestämd plats och därför förtjena att bevaras. Den äldsta af dem är den mycket bekanta om Strengnäs-biskopen, Tynnelsö-fiskaren och laxen som skulle hafva gifvit anledning till Stockholms första bebyggande, hvilken är så ofta omtalad och tryckt, att vi här sannolikt icke behöfva mer än erinra om den samma.

En annan sägen om Stockholms bebyggande, nästan lika bekant, är följande:

Då Esterna förstörde Sigtuna, hvilket skall ha inträffat omkring år 1187, skola Sigtuna-bornas hafva instängt en del skatter af silfver och guld i en urhålkad stock och kastat denne i sjön, i afsigt att anlägga en ny stad, der stocken tog land. Detta skall hafva inträffat vid n. v. Riddarholmen. I gamla Stockholm troddes allmänt, att stocken förvarades i det torn (fig. 203) som anses vara den äldsta byggnad i hufvudstaden och der nu en del af Allmänna pantlånekontorets (Assistansens) säkerheter äro magasinerade. Ännu finnes längst ned i tornets djup en gammal lös stock, som har utseende af att hafva varit nyttjad till någon hissinträttning på tornet, men visats såsom upphovet till vår hufvudstads namn, ett skämt af pantlåneinträttningens tjenstemän, hvilka dermed tillfredsställt en och annan naiv forntidsälskare. Huru vida tornet verkligen är äldst af Stockholms nu varande byggnader, har ej fullständigt ådagalagts. Man anser det hafva uppförts under Gustaf I:s tid.

Makalös och Jakobs kyrka. Jakob De la Gardie hade bygt sitt palats »Makalös» och han var ganska nöjd. Men han ville njuta af sitt verk i full måtto och tog därför en båt från sin brygga och lät ro sig ut på strömmen; och se när han skulle lyfta sina ögon upp mot den lysande bostadens stolta tinnar, var han blind. Gripnen af denna försynens tillrättavisning af hans högmod, beslöt grefven göra bot, genom att ändå rikare utstyra den kyrka, hvilken han genom sitt palats stält i skuggan. Han lät då bygga ett torn

Fig. 203. Stockholms äldsta byggnad.
»Assistanstornet».

på Sankt Jakob och när han åter en dag kom ut på strömmen och riktade sina skumma ögon mot stranden, se, då hade han sin syn åter. Många andra sägner om Jakob De la Gardie hafva också funnits i gamla Stockholm, såsom om hans förbund med djefvulen, m. fl., och folktron har mycket sysselsatt sig med denne storman.

* * *

Clara nunna är en mycket mystisk person, som hvarje gosse i Clara skola hade reda på under förflutna årtionden, utan att dock

någon lyckats få se henne. Att hon låg i grafkällaren på östra gafveln, der en glugg synes, var säkert, ty man såg hennes kista blänka dernere. Men den som sett ner genom gluggen, underlät icke att spotta tre gånger efter sig. De äldre och modigare gossarne hade gjort försök att stiga dit ned och fastän de aldrig kommit så långt, viste de dock att berättas om en underjordisk gång som gått till gråmunkarnes kloster på Riddarholmen.

Fig. 204. Clara nunna.

Emellertid spred sig på 50-talet ett rykte, att *Clara nunna* hade uppträdt i synlig måtto på kyrkogården. Ryktet vann uppmärksamhet och spridning, och folk infann sig i skymningen för att se den ryktbara personligheten. Hvad som var märkvärdigt härvid var, att hon verkligen visade sig på en af grafkorens väggar, med svart dok, rep om lifvet och bok i hand — alldeles som hon står afbildad i Nordbergs »Claræ Minne»* (fig. 204). Saken väckte uppseende, och folk strömmade till kyrkogården i sådan mängd, att polisen måste ingripa, och, sedan forskningarna blifvit anställda och upplysningar vunnits, varna några upptågsmakare, hvilka från ett fönster i ett af husen vid kyrkogården genom en laterna magica framkallat bilden af den heliga Clara.

Saken tystades ned och glömdes, men Clara nunna lefver än.

* * *

Spökslottet (Drottninggatan 110). Om detta fordom hemlighetsfulla hus, som skall hafva bygts i slutet af 1600-talet af en holländare vid namn Scheffel eller Schöffler och hvilken ligger begravnen i trädgården (fig. 205), äro många historier i omlopp. Egendomen, som åtföljes af en trädgård af ovanligt omfång för att vara inom stadens område, egdes 1733 af hofmarskalken Düben. Det var härifrån som engelske ministern Guidickens under riksdagen 1746

* Efter *Histoire des ordres monastiques*.

måste utlemna den för sina meningar i principalatsfrågan häktade handelsmannen Springer, hvilken der sökt en fristad. I slutet af 1700-talet egdes huset af brukspatron Knigge, hvilkens lif och lefverne och hädanfärd gifvit anledning till de många spökhistorier som i förflyttna årtionden samt till och med än i dag förtäljas om denna egendom.

Första gången man trodde sig märka att underbara saker tilldrog sig i Spökslottet var säkerligen då egaren Knigge spårlöst försvann derifrån. Han var känd att vara en mycket grym och elak man, och en sägen gick, att man sett en vagn, förspänd med frustande hästar, stanna utanför porten samt att Knigge steg upp i

Fig. 205. Grafsten i Spökslottets trädgård.

den och for af med en onaturlig fart bland gnistor och lågor, och allmänt sades sedan, »att fa'n tog Kniggen».

En afton, många år senare, voro några glada herrar samlade i ett af rummen i detta hus och talet föll på de oförklarliga händelser som der timat. Bland sällskapet fans en person som isynnerhet var tviflare på sådana saker, men en annan af de närvarande yttrade hastigt till honom: »var inte så säker du; du kan allt hitta på att få se något». I samma ögonblick öppnades dörren till närgränsande rum på vid gavel; man reste sig, tog ljus och gick in i rummet för att se hvad det var, men ingenting hördes eller syntes. Man gick vidare genom ett par rum, då äfven dessas dörrar öppnade sig, ända till dess man kom ut i förstugan. Klockan slog då tolf och man såg en person som man förgäfvat väntat hela qvällen och som hörde till de »troende» komma uppför trappan — men det var endast hans vålnad.

En person som en tid bott i »Spökslottet» har berättat, att hvarje afton aftecknades å väggen i ett af rummen ett litet hvitt kors. När man lade handen deröfver, visade korset sig på handen. Man sökte på allt sätt att utforska, om det kunde komma genom något återsken. Gardinerna nedfaldes, luckorna stängdes, men korset fans der ändå.

En afton hörde i fråga varande person från rummet utanför sitt sofrum ett ljud, liksom då det blåser starkt. Han tog ett ljus och gick ut, men hann ej långt utom dörren, förr än ljuset blåstes ut. Vid en sedermera företagen undersökning befans, att så väl fönster som dörrar till rummen voro stängda.

Några hemskare spökerier omtalas icke. Egendomen har nu undergått fullständig reparation* och är otvifvelaktigt en bland de angenämaste bostäder i Stockholm samt tillhör arfvingarne till en man, L. J. Hierta, som just icke var spökrädd.

* * *

Katten på Vesterlånggatan. Ett svenskt skepp kom för många år sedan seglande ifrån aflägsna kuster på väg hem. Då uppstod på en gång en vindstilla som varade i tre dagar. Det var förfärligt hett. Seglen hängde slappa och vindlösa på sina rår; tjäran började upplösas och rinna ur nåtarne, så att hafvet omkring glänste som en regnbåge. Besättningen dignade af maktlöshet. Den hade många gånger offrat åt Kajsa, men som ingen förmått kasta slanten öfver storsegelskant, så hjälpte det icke. Då kom styrman, som var söndagsbarn, upp ur kajutan och när han såg matrosernas fåfånga bemödanden, tog han upp en slant och kastade samt nådde öfver. Slanten hade icke väl tagit i vattnet på läsidan, förr än hafvet öppnade sig — en trappa blef synlig och på den uppsteg en skön dam, som frågade efter befälet. Styrmannen steg fram och helsade, hvarvid hon bad honom följa sig. Han gick då efter henne ned för trappan och kom in uti ett palats.

»Se här», sade hon, »tag detta bref och gå upp i huset n:o . . . vid Vesterlånggatan, fråga der efter herr Måns och lemna honom det. Men du får inte göra något annat förut, utan detta skall vara det första du uträttar, sedan landgången är utlagd.»

Styrmannen lofvade, och återvände om bord; hafvet slöt sig, vinden friskade i och fem dagar derefter voro de i Stockholm. Otåligt väntande, måste de genast begynna lossa, och styrmannen kunde icke komma ifrån för att gå upp med brefvet, hvilket han icke heller ansåg så viktigt, att han icke kunde dröja ett par dagar.

* Då grafven också undersöktes, men icke innehöll annat än småsten.

Det hände en dag, att tjenstflickorna sutto i köket och drucko kaffe. Båda blefvo mycket förskräckta derför att det krafsade så underligt på dörren. När den ena flickan tog mod till sig att öppna, så var det bara en katt som smög in. Han fick stanna kvar, blef kallad Måns, åt just icke mycket, men växte till en ovanlig storlek och var föröfrigt mycket trogen och tillgifven under årens lopp.

Nu inträdde en dag en styrman i köket och frågade efter herr Måns. Flickorna skrattade och sade, att de kände ingen annan Måns än katten.

»Men jag har bref till herr Måns, och det kan nog hända, att det är katten, för så och så har det hänt», och så talade han om allt sammans.

Katten kom nu fram och sade med röst aldeles som en menniska: »Tag hit brefvet!» Sedan läste han det: stora tårar flöto ur hans ögon; slutligen sade han: »Bättre hade varit för dig och mig, om du hållit ditt löfte och kommit genast», rusade derpå upp på styrmannen och klöste i hjäl honom, hvarefter han for ut genom fönstret, men stannade på blecket ofvanför porten och vardt förvandlad i sten (fig. 206).

Fig. 206. Katten på Vesterlånggatan.

Men hvad det stod i brefvet kunde ingen begripa, för det var skrifvet på ett obegripligt språk.

Så lyder den ovanligt enkla sagan om katten, hvilken ännu i dag står i sten öfver porten till n:o 24 vid Vesterlånggatan, till och med i två exemplar, ty huset har två portar.*

* * *

Skrock och vidskepelse. Stadsbon som flytt naturen och be-
gagnat alla civilisationens medel att skydda sig mot det »oförklar-
liga», råkar icke ofta i skräck för naturens kraftyttringar och är
derför icke fallen för skrock. Han har åskledaren mot tordönet,
brandvakt mot eld, slussar och trummor mot flod, och sina välbyggda
stenhus, i hvilka han döljer sig, när stormen går fram. Men det
finnes ändock tillfällen, då han känner sig öfverlemnad, stunder på
dygnet, då bullret upphör och tystnaden inträder med sitt följe af
osynliga, då tanken icke längre genom inverkan af yttre förnim-
melser sporras till sin bevakande verksamhet öfver fantasien — då

* Efter alla bevis att denna är det icke samma
katten, utan en björn och en björn, som
framställas.

glömmas åskledare, brandkär och plåttak; fruktan för det oförklarliga stiger fram med makt, och menniskan blir skrockfull, äfven om hon är stadsbo, till och med stockholmare.

Mycket af det i hufvudstaden gångbara skrocket *kan* vara infördt af ammor och tjenstflickor, men kan lika gerna vara gemensamt för staden och de omgifvande landskapen, och om sålunda de uppteckningar som här meddelas *äfven* återfinnas i provinsen, så är lika säkert, att staden kunnat ega förmågan att frambringa skrock och dermed förse landsorten, liksom den någon gång försett denna med de »urgamla» folkdrägterna, af hvilka åtskilliga icke äro annat än mer eller mindre gammalmodiga stadsbodrägter. Således må kejsaren få sitt.

Först måste omtalas några lokala skrock och vidskepelser, hvilka äro oomtvistliga stadsbarn.

I Jakobs kyrka tutades aldrig under den tid som tornväktartutande för öfrigt nyttjades, emedan det var så starkt »rå», att ingen tornväktare vågade på försöket.

Bakom Piperska muren på Kungsholmen är ett högt berg som kallas Jungfruberget, emedan en flicka der blifvit bergtagen.

På Stora barnhuset visade sig en tid för många år sedan en *hvit fru*. Sköterskorna sågo henne alla och menade, att hon vakade öfver att ammorna icke skulle vanvärda de små. En amma, som berättade detta, fick flytta, emedan hon med sin historia skrämde ammor från att söka sig in der, der de alltid voro eftersökta.

I December månad 1733, berättar Rüdling, gjorde den lede djefvulen på osynligt vis ett förskräckligt larm här i Stockholm på Norrmalm och Luntmakargatan, uti slagturen Olof Bergs gård, med alla husgerådsakers hit- och ditkastande. Hvad egentligen till detta djefvulska larm har tillfälle gifvit, förklarar Rüdling sig icke veta. Men det var honom väl bekant, att samma fasliga larm och buller af många hundrade (i och utom samma gård både natt och dag församlade) menniskor med stor häpenhet hörts, och att bemälte slagtare derigenom nödsakad blifvit sig med de sina utur sin gård, hvar innan satan då hade sitt spel, till ett annat rum att förfoga, så

länge till dess bullret ungefär efter 14 dagars förlopp kort före julhögtiden tog en ända.

Det hus som ligger i hörnet af Sankt Paulsgatan och Bellmansgatan och som i Dahlbergs Svecia betecknas såsom *Palatium illustr. Dom. van der Noot*,* har ansetts som ett spökhuis, och skall ursprungligen hafva egts af — den *Sköna Melusina*, hvars bild (tvenne tritoner) synes i frontispicen. Huset har sedermera tillhört drottning Christina (hvilken, om man skulle tro folksägnerna, egt alla gamla hus i Stockholm). Der i huset fins eller fans ett rum som ingen vågat öppna, ty der har den *Sköna Melusina* haft sitt bad.

Wittingh omtalar i »Jakobs Minne» följande historia: På slutet af 1600-talet fans en flicka som brukade hemta vatten ur brunnen på Johannis kyrkogård. Hennes bekanta hade lofvat att skrämma henne, och då hon en gång såg en vitklädd skepnad bak om kyrkogårdsporten, ryckte hon åt sig det hvita skynket och sprang hem. Om natten vaknade flickan af en röst som ropade: »Gif mig mitt linne.» Plagget blef återburet, men kom flera gånger igen, och flickan oroades af samma rop hvarje natt tills hon sjelf återstälde det bakom kyrkogårdsporten. Men då hon skulle gå hem derifrån, sjuknade hon och afled strax derpå.

Bland den mängd skrock som frodats i gamla Stockholm anför vi för öfrigt såsom exempel endast följande:

När ett barn mister en tand, skall det kasta den i elden och säga:

Gud gifve mig en bentand
För en gulltand.

Man skall aldrig vagga tomning, ty då dör barnet.

Barn få icke plocka blommor på grafven, ty då få de mask i fingrarna.

* Samma hus såldes af öfverste van der Noots arfvingar till holländska sändebudet H. W. Rumpf, som lät försköna det och göra en stor tillbyggnad, i hvilken holländska reformerta kyrkan inreddes. Efter denne Rumpfs död beboddes det af hans bror Carl Rumpf och, 1752, af Marteville, bägge holländska sändebud. Den sist nämde köpte huset och sålde det, 1757, till holländska reformerta församlingen i Stockholm. Egendomen har sedan gått genom flera händer, varit tobaksfabrik, inrymt Deléenska boktryckeriet o. s. v.; har n:o 21 vid S:t Paulsgatan.

Den första blåsippa man ser på våren skall man äta upp, så får man icke frossan.

Man skall aldrig stiga öfver ett barn, ty då växer det icke mer. Har man redan gjort det, så måste man stiga öfver det till baka igen.

Att möta en gammal qvinna, när man går ut på morgonen, är dåligt möte. Försigtigt är att man då spottar för sig.

Kattor som springa öfver gatan båda icke häller godt.

När talgoxen hackar på fönsterkittet, skall man vänta någon olycka.

Om man drar på sig ett plagg afvig, så går det afvig hela dagen.

Man skall aldrig bjuda någon en nål, ty då sticker man ut vänskapen.

Om man slår ut saltkaret på bordet, blir det gråta af.

Tretton vid bordet är högst illa, ty en måste dö inom året.

Frossan botas med en stulen fläsksvål.

Vårtor knyts bort. Man knyter öfver dem och gräfver ned tråden. Man brukar ock stryka bort dem med en fläsksvål, som äfven gräfves ned. Ett tredje medel är att tvätta värtan i det regnvatten som samlat sig på en grafsten.

Vaglar försvinna, om man tittar genom ett nyckelhål.

